

De Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen en Beken bestaat dertig jaar. De jubilerende Bekenstichting vierde haar zesde lustrum rond kasteel de Cannenburch in Vaassen. Het was meteen de start voor een opknabbeurt van de Cannenburgher molen.

Jubileumfeest Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen en Beken

“Water is erfgoed”

“Water is erfgoed.” Voorzitter Jan van de Velde uit Vaassen windt er geen doekjes om. Zijn openingspeech op het jubileumfeest van de Veluwe Bekenstichting legt meteen de vinger op de zere plek: “Water is geen handelswaar. Water is erfgoed. Het moet worden verdedigd en beschermd en dat doen we als Bekenstichting. Het logo van de Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen en Beken combineert een ijsvogel en een waterrad. Die vogel en dat waterrad horen bij elkaar. De ijsvogel staat symbool voor de natuur en de ecologie, het rad verwijst naar de watermolen die in feite een bedrijfsterrein is.”

ALARMROEP

“Niet strijden tegen het water, maar om het behoud van het water.” Dat was het motto van de Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen en Beken toen zij in 1979 werd opgericht en dat is nog steeds het devies. Met enige trots constateert de feestvierende stichting dat het is gelukt om veel sprengen en beken aan de randen van de Veluwe weer te laten stromen.

De bijbehorende watermolens worden gekoesterd. Het jubileumfeest op kasteel Cannenburch is meteen de start van een nieuwe restauratie. De Bekenstichting heeft de financiën bij elkaar gebracht voor het plaatsen van een nieuw waterrad en voor de restauratie van de molengoot en turbine van de Cannenburgher molen.

In dertig jaar tijd zijn veel watermolens gerestaureerd en tientallen kilometers sprengen en beken opgeknapt. De waterschappen Veluwe, Rijn & IJssel en Vallei & Eem voeren nu aan de lopende band herstelwerkzaamheden uit. Dat ging anders toen de oprichters van de Bekenstichting dertig jaar geleden alarm sloegen. De Veluwe telde ooit tweehonderd water-

molens. De bijbehorende sprengen zijn met de hand gegraven in de periode tussen 1600 en 1800. Deze sprengen leverden

De Cannenburgher watermolen krijgt een nieuw waterrad en de lekkende watergoot wordt gerestaureerd.

water en dus energie voor het aandrijven van watermolens. De komst van de stoommachine maakte de waterkracht overbodig. In de jaren zeventig van de vorige eeuw werden de resterende gebouwen in een hoog tempo afgebroken en met het verdwijnen van de watermolens stopte het onderhoud aan het beken- en sprengenstelsel. De gegraven sprengen slibden dicht.

BEEKHERSTEL

Enkele mensen uit Vaassen, Epe en Ughelen besloten tot de oprichting van een stichting om zo gehoor te krijgen bij de provincie Gelderland. Het Zuiveringsschap

Enkele vijvers rond kasteel Cannenburch fungeren als stuwvijver voor de ernaast gelegen Cannenburgher molen. ALLE FOTO'S BIJ DIT ARTIKEL: KEES DE HEER

Veluwe en het polderdistrict trokken eveneens aan de bel. De provincie erkende de ernst van de situatie en gaf in 1984 alle waterschappen van de Veluwe de opdracht over te gaan tot het herstel van de vele kilometers sprengen en beken.

De Bekenstichting dacht volop mee en begeleidde dit herstelproces. Het bijzondere karakter van de Veluwe sprengen en beken is via tentoonstellingen, lezingen, excursies en lesmateriaal onder de aandacht van een breed publiek gebracht. De stichting vroeg meer aandacht voor de cultuurhistorische waarden en gaf opdracht voor een wetenschappelijke studie op dat terrein. Dit

resulteerde in een rapport, dat later is verwerkt tot het standaardwerk *Veluwe beken en sprengen, een uniek landschap*, in 2007 verschenen bij Uitgeverij Matrijs. De meeste beken stromen weer en er zijn nog steeds enkele molens die op waterkracht draaien. De natuurwaarden van de sprengen en beken zijn hoog. In de wandelboekjes van de Stichting, getiteld *Te voet langs stromend water*, wordt de beeknatuur uitgebreid beschreven. De Bekenstichting telt nu bijna vijfhonderd donateurs. De stichting beschikt over een netwerk van contactpersonen, dat de gehele Veluwe bestrijkt. Deze beekambassadeurs volgen alle ontwikkelingen op de voet en blijven de belangen van 'hun' beken behartigen.

WATERSCHIEDING

De Cannenburch in Vaassen is inderdaad de ideale plek om een jubileum van de Veluwe bekenstichting te vieren, want juist daar stromen erg veel beken. Enkele vijvers rond het kasteel dienden voor de tijdelijke opslag van water, zodat de Cannenburgher watermolen in droge perioden gewoon kon blijven draaien. De omgeving van de Cannenburch telde ooit zeventien watermolens. Om alle raderen van stromend water te kunnen voorzien, is het stelsel van sprengen steeds verder uitgebreid en verfijnd. Het eindresultaat is

Links: De oude waterscheiding tussen de ijzerrijke Rode Beek en de ijzerarme Nieuwe Beek is in ere hersteld.

Onder: Een beek heeft bij iedere oude watermolenplaats een aanzienlijk hoogteverschil, dat tegenwoordig met een vistrap wordt overbrugd.

VELUWSE SPRENGEN

De Veluwe staat vooral bekend om zijn bossen, heidevelden en zandverstuivingen. Minder bekend is dat er op de flanken van de Veluwe bijzonder helder water stroomt. Toch is dit stelsel van sprengen en beken uniek op Europese schaal. Onder de Veluwe zit een grote waterbel, die gevoed wordt door regenwater. Dit water vindt ondergronds een weg naar lager gelegen plekken, om uiteindelijk af te vloeien naar de Rijn, de IJssel, de Eem en de randmeren. De mens heeft dit water naar zijn hand weten te zetten en het gebruikt voor energieopwekking door middel van watermolens. Bij veel watermolens op de Veluwe hoort een sprengenbeek, die ontspringt in een of meer sprengenkoppen. Een sprengenkop is een gat, dat tot op het grondwater is afgegraven. In dit gat komt water vrij en dat gaat stromen. Men gebruikte de hoogteverschillen op de Veluwe om het water naar een watermolen te leiden en doorgaans naar een serie watermolens. Zo'n door sprengenkoppen gevoede beek heet een 'sprengenbeek' en de stuwvijver bij een watermolen heet een 'wijerd'.

een ingewikkeld vlechtwerk van vier beken: Rode Beek, Nieuwe Beek, Geelmolense Beek en Hartense Molenbeek. Het Waterschap Veluwe heeft deze sprengen stukje bij beetje gerestaureerd en zonodig meteen van vistrappen voorzien. De beekprik en de andere waterbewoners kunnen de barrières bij oude watermolenplaatsen nu weer gemakkelijk overbruggen. Bij dit herstelprojecten is de cultuurhistorie niet vergeten, want een oude waterscheiding is in ere hersteld. De Rode Beek en Nieuwe Beek lopen een heel eind evenwijdig aan elkaar, deels gescheiden door een kade, deels door een houten schot. Dat schot diende vroeger om het ijzerrijke water van de Rode Beek gescheiden te houden van het ijzerarme water van de Nieuwe Beek. Papiermolens en wasserijen hadden schoon, ijzerarm water nodig. Zij waren aangewezen op de Nieuwe Beek, terwijl de Rode Beek al haar water leverde aan molens die slechts waterkracht nodig hadden. Het houten schot is hersteld, maar het is niet echt waterdicht. Want de waterbeestjes uit de ene waterloop moeten wel de andere beek kunnen bereiken. Beekherstel kent dus geen waterdichte scheiding tussen de belangen van natuur en cultuurhistorie.

Meer informatie over de Veluwe bekenstichting is te vinden op www.sprengenkopen.nl